

УДК 343.985

DOI: 10.31733/17-03-2023-370-372

Світлана ТЩЕНКОВА

професор кафедри

криміналістики та домедичної підготовки

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, професор

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах військового конфлікту набувають власних особливостей всі процеси в державі. Не є виключенням і процес розслідування кримінальних правопорушень. З одного боку, процесуальний порядок здійснення окремих процесуальних дій та заходів не змінився, але, з іншого боку, дещо змінилася організація і тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій в різних категоріях кримінальних проваджень. Зокрема, розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку також отримало свою специфіку. Найбільш характерні особливості, з огляду на військові умови, мають кримінальні провадження за фактом вчинення масових заворушень. Це зумовлено рядом обставин: збільшення кількості зброї та вибухонебезпечних речовин; зростання негативно настроєних громадян; вплив російської пропаганди. Тому вважаємо за необхідне дослідити організаційно-тактичні особливості проведення огляду місця події у визначених кримінальних провадженнях в умовах воєнного стану.

Стосовно поняття огляду місця події, то, на нашу думку, найбільш точно та ретельно надав його формулювання Є. Макаренко наступним чином: «...невідкладна слідча дія, спрямована на безпосереднє встановлення, сприйняття, дослідження та фіксацію обстановки місця події (стану, властивостей і ознак матеріальних об'єктів, що перебувають на місці події), слідів злочину та інших фактичних даних, які в сукупності дозволяють зробити ґрунтовний висновок щодо характеру, механізму та мотивів злочину, особи злочинця та інших обставин, які підлягають доказуванню у разі порушення в подальшому кримінальної справи і провадження дізнання чи досудового слідства» [5, с. 12].

В чинному КПК України в ч. 3 ст. 214 законодавець надав можливість уповноваженим особам проводити огляд місця події до внесення відомостей в Єдиний реєстр досудових розслідувань [3]. На нашу думку, це дійсно правильне законодавче рішення, адже завдяки цьому на початковому етапі розслідування масових заворушень можливо зібрати максимально велику кількість матеріальної доказової інформації. Особливо це має важливе значення в сучасних умовах – під час масованих обстрілів та інших загарбницьких дій «держави-терориста».

Вважаємо доречною думку М. Єфімова, який наголошує на тому, що «...отримана інформація дозволить слідству спланувати подальші дії: визначитися з кількістю об'єктів для огляду, кількістю слідчих, оперативних працівників, експертів і спеціалістів, використання необхідної техніки, пошукових приладів та ін.» [2, с. 45].

Щодо визначення території місця події, вважаємо найбільш доречною думку А. Лісняка, який зазначив, що «...вся адміністративна територія, де проходили масові заворушення, номінально є місцем події, що фактично складається з десятків, сотень або тисяч локальних місць події, які стосуються конкретних епізодів вчинених кримінальних правопорушень. Для огляду кожного локального місця події утворюється слідчо-оперативна група, до складу якої повинен входити слідчий, який є керівником групи, працівник криміналістичного підрозділу, який виконує функції спеціаліста, працівник оперативних підрозділів. Також до огляду місця події може залучатися дільничний офіцер поліції, що обслуговує територію, яка є місцем огляду, та працівники інших підрозділів, виходячи із обстановки місця події та наявності відповідної кількості спеціалістів (судові медики, кіно-, фотодокументалісти, працівники пожежної, вибухотехнічної, кінологічної та інших служб поліції та інших державних органів). Склад слідчо-оперативної групи та взаємодія її членів регламентовані відомчими наказами МВС України» [4, с. 112]. Як бачимо, науковець

виводить склад учасників огляду місця події. Крім того, в умовах воєнного стану для забезпечення безпеки учасників огляду місця події вважаємо необхідним долучати до його проведення спеціалістів вибухотехнічної служби Національної поліції України.

Тобто перелік осіб, які будуть приймати участь у проведенні огляду місця події в умовах військового стану, має, на нашу думку, наступний вигляд:

– обов'язкові учасники: уповноважена особа (дознавач, слідчий, прокурор), працівники підрозділів кримінальної поліції (для охорони місця події, спостереження за поведінкою різних осіб, обстеження прилеглої території, опитування очевидців, проведення оперативно-розшукових заходів), спеціалістів вибухотехнічної служби Національної поліції України;

– необов'язкові учасники: співробітник НДЕКЦ за потреби для виявлення та вилучення окремих слідів протиправного діяння; інспектор служби охорони або служби безпеки об'єкта, що оглядається.

Стосовно особливостей огляду місця події у справах про масові заворушення, П. Шалдирван зазначає, що значна кількість учасників безпорядків створює додаткові перешкоди. Вчений також вказує на те, що, «...як правило, учасники заворушень, об'єднані у натовпі спільною метою. Але під час скоєння суспільно-небезпечних дій в процесі масових заворушень неможливо всьому натовпу приймати активну участь у погромі одного об'єкта. Авангард натовпу починає погром чергового об'єкта але більшість з натовпу не може приймати участь в ньому в зв'язку з високою скупченістю їх учасників. Тому в погромах конкретних об'єктів приймають участь окремі, найбільш активні групи осіб з натовпу (хоча такі групи можуть бути досить великими за кількістю). Цьому сприяє окрім кількості учасників заворушень і інші фактори:

– в умовах міста натовп не може рухатися широким фронтом;

– за «сценарієм» заворушень (якщо він є), об'єкти нападу можуть бути у кількох населених пунктах або в різних кінцях міста, іншого населеного пункту.

За таких умов організатори або активні учасники заворушень можуть умисно розділити натовп (такий поділ може бути і стихійний) на кілька груп (колон), кожна з яких має свої цілі, маршрут руху та конкретні об'єкти» [8, с. 112].

Як вказує М. Єфімов, бувають випадки, коли на місцях погромів знаходять речі, які раніше учасники заворушень отримали в результаті нападу за місцем попереднього погрому і які надалі були використані як знаряддя протиправного діяння – більярдні шари, фрагменти меблів та ін. Автор наголошує на тому, що «...фіксація таких фактів дає слідству можливість у подальшому підтвердити участь конкретної групи учасників заворушень у погромах на кількох об'єктах. У місцях погромів, де руйнуванню піддавалися споруди – там, де були розташовані кафе, казино, ресторани, інші комерційні структури, звертається увага на наявність слідів крові на ґрунті, металічних снарядах, уламках скла. Це можуть бути як наслідки дій охорони, володільців або працівників цих структур, які захищали майно, так і наслідки застосування зброї правоохоронними органами. Це також може бути наслідком отримання травм учасниками масових заворушень в результаті падіння стін, фрагментів даху, скла вітрин та ін. У такому разі під час огляду вилучаються зразки крові» [1, с. 367]. В розрізі вказаного, слід акцентувати увагу на тому, що це може допомогти працівникам поліції у визначенні пріоритетів щодо черговості проведення їх пошуків.

Серед тактичних прийомів, що забезпечують найбільшу ефективність проведення огляду місця події певна група вчених (П. Мінка, К. Чаплинський) визначають наступні: «...правильне визначення меж слідчого огляду; розстановка сил та засобів (їх використання); обрання найдоцільнішого порядку (методу) пересування місцем події під час огляду; визначення тактичних прийомів огляду обстановки місця події та окремих її елементів» [6, с. 63].

Тепер вважаємо розглянути питання щодо визначення меж огляду. Ми вважаємо вірною думку К. О. Чаплинського, який вказує на те, що даний захід є досить важливим на початковому етапі огляду місця події. Науковець наголошує, що «...помилки у визначенні меж огляду допускаються у випадках механічного фіксування слідів і обстановки на місці події, хоча саме характер події та обстановка визначають у кожному конкретному випадку межі території, яку потрібно ретельно оглянути. Через необґрунтоване звуження меж залишаються без огляду ті ділянки місцевості, на яких можуть бути об'єкти, безпосередньо пов'язані зі злочиним» [7, с. 25].

З приводу руху по території вчинення масових заворушень під час огляду місця події, то П. Шалдирван зазначає, що «...можна застосовувати як концентричний (від периферії до

центра), так і ексцентричний метод: від центра до периферії, коли центром є місце пожежі, погрому, труп або вирва від вибуху» [8, с. 134]. Ми вважаємо, що необхідно застосовувати різні методи пересування по території вчинення масових заворушень в умовах воєнного стану (ексцентричний, концентричний, фронтальний та інші) в залежності від розміру самої території та дій, які були на ній вчинені.

Підсумовуючи, зазначимо, що було досліджено особливості проведення огляду місця події під час розслідування масових заворушень в умовах воєнного стану. Визначено перелік осіб, які можуть приймати участь у проведенні огляду місця події в умовах військового стану. Зокрема, обов'язкові учасники – уповноважена особа (дознавач, слідчий, прокурор), працівники підрозділів кримінальної поліції (для охорони місця події, спостереження за поведінкою різних осіб, обстеження прилеглої території, опитування очевидців, проведення оперативно-розшукових заходів), спеціалістів вибухотехнічної служби Національної поліції України; необов'язкові учасники – співробітник НДЕКЦ за потреби для виявлення та вилучення окремих слідів протиправного діяння; інспектор служби охорони або служби безпеки об'єкта, що оглядається. З'ясовано, що необхідно застосовувати різні методи пересування по території вчинення масових заворушень в умовах воєнного стану (ексцентричний, концентричний, фронтальний та інші) в залежності від розміру самої території та дій, які були на ній вчинені.

1. Єфімов М. М. Особливості проведення огляду місця події при розслідуванні масових заворушень *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності та юридичної науки: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 19-20 верес. 2013 р.)*. Дніпропетровськ : ДДУВС, 2013. С. 365-368.

2. Єфімов М. М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності : навч. посібник (2-е вид., доп. і перероб.). Дніпро : ДДУВС, 2018. 188 с.

3. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

4. Лісняк А. І. Криміналістична характеристика та особливості розслідування масових заворушень: дис. на здоб. ст. д-ра філософії. Дніпро : ДДУВС, 2021. 231 с.

5. Макаренко Є. І. Огляд місця події: Довідник дільничного інспектора міліції. Дніпропетровськ: Юридична Академія МВС, 2004. 210 с.

6. Мінка П. Я., Чаплинський К. О. Тактика розслідування злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями: навч. посібник. Дніпропетровськ : ДГУ, 2007. 176 с.

7. Чаплинський К. О. Організаційно-тактичні основи проведення слідчого огляду. Криміналістичний вісник. 2011. № 1 (15). С. 22-29.

8. Шалдирван П. В. Методика розслідування масових заворушень: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К. : Академія адвокатури України, 2005. 210 с.

УДК 343.918

DOI: 10.31733/17-03-2023-372-374

Ганна БІДНЯК

доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Єлизавета ВІЛЬХОВА

курсант Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Відповідальність за посягання на конституційний лад, шпигунство, державну зраду та інші кримінальні правопорушення, що створюють загрозу національній безпеці України, передбачена відповідальність Розділом I Особливої частини Кримінального кодексу